

PITANJA I ODGOVORI

PRIJATELJĀ, APOSTÓLĀ,
ŽIVACĀ?

Čitatelj Jezika M. B. pita jesu li naglasni likovi prijateljĀ, apostólĀ, živacĀ u skladu s naglasnom normom hrvatskoga književnog jezika.

Što mu se može odgovoriti s gledišta naše suvremene normativne akcentologije?

- 1) Likovi N jd. prijatelj, G mn. prijateljĀ, N jd. apostol, G mn. apostólĀ potječu iz Karadžić-Daničićeva naglašavanja. Lik živacĀ podudara se s Daničićevim likom lovacĀ (N jd. lovac), ali sama imenica živac ima i u Karadžića dugouzlazni naglasak, pa bi u Daničića njezin G mn. glasio živacĀ. Zato će biti da lik živacĀ novoštokavci ijekavci ostvaruju prema N jd. živac.
- 2) Svi su naglasni likovi iz našeg naslova ishod promjene mjesta naglasaka u riječi, takozvane međuslogovne preinake, jer je u svih triju riječi u nominativu jednine naglasak na prvom slogu. Načelno, s gledišta hrvatske naglasne norme ne treba suzbijati određene preinake u paradigmama, pa ni one međuslogovne. One su žive u našem narodu, a žive i u književno-jezičnoj svijesti, npr. G mn. gradóvā, sinóvā, zidóvā; DLI mn. gradòvima, sinòvima, zidòvima itd., pored običnijeg grādòvā, sinòvā, zidòvā; grādo-vima, sinovima, židovima. Ipak, preinake, pogotovu međuslovne, nisu na pravcu razvoja našega naglasnog sustava, koji se rasterećuje, pojednostavnjuje upravo dokidanjem takvih preinaka.
- 3) S gledišta hrvatske autonomne prozodijske svijesti, naglasni likovi prija-

teljĀ, apostólĀ, živacĀ zvuče obilježeno. Ako ih ipak tko ostvaruje, kao npr. lik živacĀ novoštokavski ijekavci u SRH, a druga dva uglavnom gdjegdje glumci, ne treba ih smatrati pogrešnima jer su u duhu novoštokavštine i imaju bar neku podlogu u našoj priopćajnoj praksi.

Međutim, za naglasnu su normu hrvatskoga književnog jezika reprezentativni naglasni likovi N jd. prijatelj, apostol, živac; G mn. prijateljĀ, apostólĀ, živacĀ i živacĀ. Kao reprezentativne likove utvrđuju ih ovi razlozi:

- 1) Oni potječu iz zapadnog novoštokavskog naglašavanja, tj. iz naglašavanja zapadnog dijalekta – stvarne osnove naglasne norme hrvatskoga književnog jezika.
- 2) Oni su na razvojnom pravcu prozodijskog sustava jer su u skladu s tendencijom rasterećivanja, tj. dokidanja međuslogovnih preinaka u obrascima sklonidbe.
- 3) Čestota im visoko nadmašuje likove s međuslogovnim preinakama.

Iz svega se izloženog nameće zaključak da likovi prijateljĀ, apostólĀ, živacĀ mogu samo supostojati uz reprezentativne likove prijateljĀ, apostólĀ, živacĀ i živacĀ.

Stjepan Vukušić

PROBLEMI S NAZIVIMA
ZA MIROVINE

Novi mirovinski odnosi i novi mirovinski zakoni postavljaju i pred jezik nove probleme. Sada i udovci stječu pravo na mirovinu po supruzi pa se u nekim obrascima javljaju različite mogućnosti i lekto-

rica J. D. iz Zagreba pita što je najbolje odabrati od više mogućnosti:

1. *mirovina za udovicu*
mirovina za udovca
mirovina za dijete
2. *mirovina udovici*
mirovina udovcu
mirovina djetetu
3. *udovička mirovina*
udovčeva mirovina
djetetova mirovina

Kaže da u obzir dolaze još nazivi *udovačka mirovina* i *dječja mirovina*, ali da joj se pridjevi *udovački* i *dječji* u tim vezama ne čine prikladnima jer se mirovine daju jednom udovcu i određenom djetetu.

Dobro je što imamo tako velik izbor, ali nije dobro da ostane tako veliko mnoštvo naziva. Treba ih svesti na manji broj, tako da ostane jedan naziv za jedan pojam jer je to s terminološkoga gledišta najbolje.

S jezičnoga gledišta svi su navedeni nazivi dobri, ali su terminološki bolji oni koji su kraći i po tome oni s dativom (2.) imaju prednost pred onima s prijedložnom vezom (1.). Ali je od dativne veze bolja nominativna (3.) kad se već može birati, samo što tu opet imamo više mogućnosti:

4. *udovička mirovina*
udovačka mirovina
dječja mirovina
5. *udovičina mirovina*
udovčeva mirovina
djetetova mirovina

jer je 3. niz nješovit: prvi je pridjev izveden sufixsom *-ski*, a druga dva sufixsima *-ov*, *-ev* kojima po sustavu pripada *-in* (udovičin).

Problem je u tome što je nazivak *udovička mirovina* već ustaljen. I ne samo da je ustaljen, nego je upotrebljavan po sustavu: pridjevi na *-ski* označuju odnos prema množini ili neodređenom ili bilo kojem

pojedincu, a kako obiteljsku mirovinu može dobiti i više djece jednoga umrlog roditelja, to je 4. niz bolji od petoga.

Ali kad smo već odabrali 4. niz, onda treba reći da od udovac i udovica nisu potrebna oba pridjeva, dovoljan je jedan. Prema starijim propisima mirovinu je mogla dobiti samo udovica, tj. samo obudovjela žena po zaposlenom mužu, a sada mirovinu može dobiti i obudovjeli muž po zaposlenoj ženi, a kad je tako, za zakon je svejedno tko je obudovio pa je dosta jedan pridjev, i to onda *udovački* jer je on po sustavu zastupnik obiju imenica, kao što i piše u RMS (Rečniku Matice srpske): „*udovački, -ā, -ō koji se odnosi na udovce i udove*”.

No kad sam već gledao u RMS, pogledah malo dalje i nadoh: „*udovčina ž udovička penzija*” s potvrdom iz časopisa Vienac iz 1885. Eto to je najbolji nazivak jer je jednorječan.

Drugo je što će od toga zakonodavci i praktičari prihvatiti jer lingvisti njima mogu samo savjetovati. A kako se čini oni baš ne slušaju rado jezične savjete. Vidi se to po tome što više vole „*kobasice*” od kratkih nazivaka, kako to pokazuje zakonska i podzakonska praksa. Ona u kobasičarenju ide tako daleko da već iza ziva podsmijeh (J. Pavičić se u članku *Da, pa šta?*, Vjesnik, 20. 9. 1981., javno podsmijevao takvoj praksi). A upravo na dan kad sam pisao ovaj članak, izašao je NIN i u njemu sam pročitao ove riječi psiholingvistice Smiljke Vasić o njezinu najnovijem radu:

„To je rečnik zakona o radu, svih zakonskih propisa o radu. Pošli smo od toga da naš čovek treba da nađe sebe u tim zakonima. Prvi utisak jeste da ono što otežava čitanje tih tekstova, predstavlja često spominjanje institucija čiji se nazivi sastoje iz šest, sedam ili više reči.

Neekonomičnost u dužini tih imena pa i nekih novih pojmova u našem samoupravnom društvu opterećuje osnovnu zakonsku poruku. Institucije imaju svoja imena, a kod nas još postoji orijentacija da se u njihovom imenu kaže i čime se bave i da se to jasno definiše. Na taj način naziv postaje glomazan, skreće pažnju na sebe umesto na propis koji mora biti kratak, jasan, razgovetan. Postala je prava vještina čitati zakonski propis, iako to zakonodavac ne želi." (1. 5. 1983). Kad je već o nazivima za mirovine riječ, onda valja spomenuti i kolebanje u nazivu *obiteljska mirovina* – *porodična mirovina*.

Sada se u Statutu Samoupravne interesne zajednice mirovinskoga i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske i u republikom Zakonu o mirovinskom i invalidskom osiguranju upotrebljava samo riječ *porodica* i naziv *porodična mirovina*. To je pogrešan i netočan naziv, a zanimljivo je da do njega nije došlo slučajno, nego svjesno. Nacrt republikog zakona koji je bio na javnoj raspravi imao je samo naziv *obiteljska mirovina*, ali zakonski tekst kako je objavljen u Narodnim novinama br. 26/83 od 30. lipnja 1983. ima samo *porodična mirovina*. Tako V. glava ima naslov *Porodična mirovina*, a tako je i u članovima 81.–86.

To nametanje pogrešnoga naziva nije novo. U Statutu Samoupravne interesne zajednice mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske, kako je objavljen u Narodnim novinama br. 1/79, upotrebljava se naziv *porodična mirovina*, ali je na jednom mjestu upotrijebljena pravilna riječ *obitelj* pa je ona zamijenjena, neopravdano dakako, riječju *porodica*.

Pređa mnogom su Narodne novine br. 9 od 27. veljače 1979. s Ispravkom toga statuta (prečišćen tekst, a bolje je: pročišćeni), što ga je potpisao tajnik Frane Boko, i u njemu ima više raznih ispravaka pa među ostalim da u članu 207. umjesto riječ „obitelji” treba staviti riječ „porodica” (u izvorniku piše: „da osiguranik uzdržava pojedine članove obitelji”), a ta je promjena pogrešna. Kad su već ispravljane pogreške, trebalo je ispraviti *porodica* u *obitelj*, a ne obratno. Porodica je loza, a obitelj je zajednica koja nije nastala porodom, kako je to lijepo objasnio M. Moguš u Jeziku, XXI, str. 155. i 156. s veoma poučnim primjerom u zaključku: *Moj brat i ja pripadamo istoj porodici, ali živimo svaki sa svojom obitelji.*

Članom porodice postaje se samo rođenjem, a obitelji rođenjem, vjenčanjem ili usvojenjem, a kako se mirovina ne dobiva po porodičnoj nego po obiteljskoj osnovi – u članu 29. nabrajaju se „članovi porodice osiguranika”, a to su i usvojena djeca, pastorčad, bračni drug, očuh i maćeha koji nikako ne pripadaju porodici nego samo obitelji – zato je pogrešno upotrebljavati naziv *porodična mirovina* umjesto *obiteljska mirovina*.

Ta je pogreška toliko teža i nerazumljivija što se u saveznom Zakonu o osnovnim pravima iz mirovinskoga i invalidskog osiguranja, objavljenom u Službenom listu SFRJ, br. 23/82 (hrvatsko izdanje), upotrebljava samo naziv *obiteljska mirovina*. Ni u jednoj pa ni u jezičnoj kulturi ne valja nazadovati.

Stjepan Babić